

Н. С. Меда,

к. е. н., доцент кафедри банківської справи, Інститут магістерської та післядипломної освіти Університету банківської справи НБУ, м. Київ

ОРГАНІЗАЦІЯ СИСТЕМИ БАНКІВСЬКОГО НАГЛЯДУ В ПРОЦЕСІ ЗДІЙСНЕННЯ ФІНАНСОВОГО МОНІТОРИНГУ

N. Meda,

PhD, Associate Professor, Department of Banking Institute of Masters and Postgraduate Studies of the University of Banking of the National Bank of Ukraine (Kiev)

ORGANIZATION OF THE SYSTEM OF BANK SUPERVISION IN THE PROCESS OF REALIZATION OF THE FINANCIAL MONITORING

У статті визначено місце та необхідність банківського нагляду в процесі здійснення фінансового моніторингу, виділено основні складові системи банківського нагляду в процесі здійснення фінансового моніторингу, охарактеризовано організаційне, нормативно-правове та інформаційне забезпечення фінансового моніторингу в банку.

In the article a place and necessity of bank supervision are outlined in the process of realization of the financial monitoring, the basic component systems of bank supervision are certain in the process of realization of the financial monitoring, the, normatively-legal and informative orgware of the financial monitoring is described in a bank.

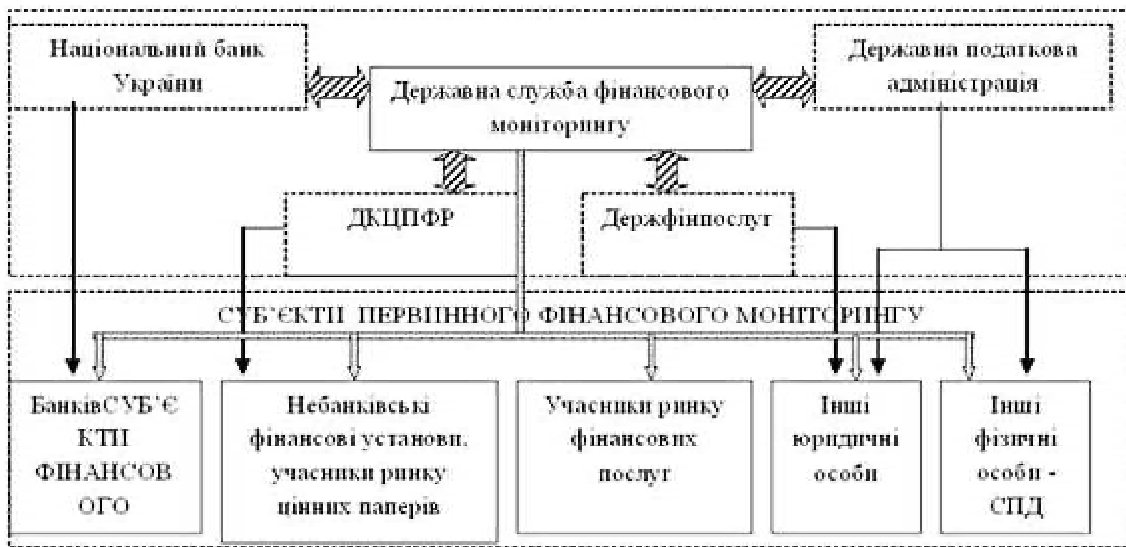
Ключові слова: фінансовий моніторинг, система банківського нагляду в процесі здійснення фінансового моніторингу, забезпечення фінансового моніторингу.

Key words: financial monitoring, system of bank supervision in the process of realization of the financial monitoring of providing, of the financial monitoring.

Впродовж останніх років чіткою домінантою у сфері регулювання фінансових взаємовідносин стала боротьба з відмиванням грошей та фінансуванням тероризму, що є невід'ємною складовою боротьби із злочинністю. На сьогоднішній день відмивання кримінальних доходів є глобальною світовою проблемою, оскільки даний процес являє собою не лише кримінально карне діяння, але й системну загрозу для фінансових ринків і національної економіки в цілому. Банківський сектор є тією складовою світової фінансової системи, що дає можливість легалізувати значну частку нелегальних грошових ресурсів, які згодом можуть бути спрямовані на підтримку терористичних угруповань, або включаються до законного грошового обігу. Тому, з огляду на важливість банківської сфери, все більшої актуальності набуває питання всебічного дослідження питання організації ефективного банківського нагляду в процесі здійснення фінансового моніторингу.

Дослідженням проблем протидії легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, займалися такі вітчизняні і закордонні вчені, як: А.Римарук, Ю.Лисенков, В. Капустін, Ч. Роу, Б. Пейдж, Г. Ходсон, Л. Наполеоні, Дж. Робінсон, В. Алієв, Б. Болотський, І. Каминін та ін. Питаннями банківської безпеки та протидії легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, через банки досліджували: О. Барановський, С. Гуржій, С. Дмитров, О. Васюренко, М. Єрмошенко, В. Гамза, В. Коваленко, А. Мещеряков І. Ткачук, А. Степаненко, А. Бекряшев, В. Ярочкін, О. Романченко, В. Рисін, М. Колдовський та ін. Однак питання організації банківського нагляду в процесі здійснення фінансового моніторингу потребують подальших наукових досліджень і розробок. Викладене вище зумовило вибір теми дослідження та свідчить про її актуальність.

Необхідність банківського нагляду в процесі здійснення фінансового моніторингу за діяльністю банків у

Договірні відносини з питань співпраці в галузі фінансового моніторингу

Рис. 1. Організаційна структура національної системи органів банківського нагляду в процесі здійснення фінансового моніторингу

Джерело: [1].

сфері запобігання та протидії легалізації злочинних доходів та фінансуванню тероризму зумовлена тим, що в умовах ринку йде жорстка конкурентна боротьба між банками, а це змушує їх дедалі підвищувати ризикованість своїх операцій, щоб задовольнити потреби клієнта та отримати прибуток. Підвищення ризикованості банківських операцій робить діяльність банків дедалі небезпечнішою і може призвести до загрози банкрутства. Банкрутство банку загрожує не тільки його акціонерам, вкладникам, кредиторам, а й суспільству в цілому, бо підриває довіру клієнтів до всієї банківської системи, а значить, і для фінансового ринку загалом.

Фінансовий моніторинг згідно з Законом України "Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансуванню тероризму" — це сукупність заходів, які здійснюються суб'єктами фінансового моніторингу у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму, що включають проведення державного фінансового моніторингу та первинного фінансового моніторингу [1]. Таким чином, фінансовий моніторинг — це один із бізнес-процесів сучасного українського банку, причому, процес сталий і обов'язковий. Як будь-яка стала і обов'язкова діяльність банку, фінансовий моніторинг підлягає нагляду. З метою організації банківського нагляду в процесі здійснення фінансового моніторингу Національним банком України Постановою Правління НБУ №197 від 20.06.2011 р. було затверджено Положення про порядок організації та проведення перевірок з питань запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму. Це Положення розроблено відповідно до статті 7 Закону України "Про Націо-

нальний банк України", статті 63 Закону України "Про банки і банківську діяльність", статті 14 Закону України "Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму", з метою встановлення порядку організації та проведення Національним банком України перевірок з питань дотримання банками, їх відокремленими підрозділами, платіжними організаціями та членами платіжних систем, що є банківськими установами, філіями іноземних банків вимог законодавства, яке регулює відносини у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму і визначення достатності заходів для запобігання та протидії легалізації кримінальних доходів або фінансуванню тероризму.

Координацію у сфері банківського регулювання та нагляду на міжнародному рівні було розпочато із заснуванням Базельського комітету з питань банківського нагляду при Банку міжнародних розрахунків у Швейцарії (м. Базель). Базельський комітет розробив 25 принципів ефективного банківського нагляду. Ці принципи розглядаються як мінімальні вимоги, які кожна країна доповнює, виходячи із власних умов і притаманних їй ризиків. "Основні Принципи ефективного банківського нагляду" вперше опубліковано Базельським комітетом з питань банківського нагляду у вересні 1997 року. Ці принципи носять всеосяжний характер і передбачають збірку рекомендацій з ліцензування банківської діяльності, створення системи критеріїв з визначення достатності банківського капіталу, формування резервів на можливі втрати по позиках, ведення бухгалтерського обліку банків за міжнародними стандартами.

Проте прискорений розвиток фінансових ринків, зокрема використання новітніх фінансових інструментів

в сфері сек'юритизації активів з метою регулятивного арбітражу було одним із поштовхів для подальших змін принципів та підходів до банківського регулювання і нагляду.

Тому у 2004 році було прийнято Базель II — документ Базельського комітету з банківського нагляду "Міжнародна конвергенція виміру капіталу і стандартів капіталу: нові підходи", головною метою якого було підвищення якості управління ризиками в банківській справі, що, в свою чергу, має зміцнити стабільність фінансової системи в цілому.

Остання світова фінансова криза виявила необхідність доопрацювання міжнародних стандартів діяльності банків з метою підвищення стабільності світової і національних банківських систем. Так, наприкінці 2010 р. на саміті "великої двадцятки" провідних держав світу в Сеулі прийнята третя за рахунком редакція Міжнародних правил банківського регулювання та міжнародних розрахунків, відома як Базель III, перехід до яких передбачається здійснити з 2012 по 2019 роки.

Базельські принципи використовуються країнами у якості стандартів банківського регулювання і нагляду для оцінки якості систем нагляду та пруденційного регулювання, а також для планування діяльності у цій сфері з метою досягнення базового рівня ефективної та надійної практики наглядової та регулятивної політики.

Для реалізації вказаних принципів, кожна держава розробляє і встановлює свої організаційні принципи банківського нагляду, в тому числі й щодо нагляду з метою запобігання та протидії легалізації коштів / фінансування тероризму.

Крім того, базові міжнародні принципи щодо регулювання та нагляду за фінансовими установами у сфері запобігання та протидії легалізації коштів / фінансування тероризму містяться в 40 Рекомендаціях ФАТФ [3].

Але ні принципи Базельського комітету, ні міжнародні стандарти ФАТФ не дають відповіді на питання

Таблиця 1. Інформаційне забезпечення банківського нагляду в процесі здійснення фінансового моніторингу

<i>Зовнішнє</i>	<i>Внутрішньобанківське</i>
Інформація про країну клієнта (коштів)	Облікова інформація
Інформація про клієнта банку	Контрольні дані
Інформація про фінансову діяльність клієнта банку	Внутрішньобанківська інформація, що формується в процесі фінансового моніторингу
Інформація про фінансову операцію	

Джерело: [5].

про те, яка саме наглядова модель повинна використовуватися державою і які саме заходи будуть ефективнішими [4].

Рішення відносно вибору певної системи або заходів банківського нагляду повинні прийматися з урахуванням індивідуальних особливостей тієї або іншої країни, які ґрунтуються на специфіці національної банківської системи і / або повноважень і ресурсів існуючих органів і / або пріоритетах в області боротьби з відмиванням грошей / фінансуванням тероризму.

На нашу думку, система банківського нагляду в процесі здійснення фінансового моніторингу повинна включати такі елементи:

— суб'єкти банківського нагляду в процесі здійснення фінансового моніторингу, серед яких слід виділити контролюючі суб'єкти, уповноважені на здійснення фінансового моніторингу, та підконтрольні суб'єкти, тобто особи, діяльність яких підлягає дослідженню;

— об'єкт банківського нагляду в процесі здійснення фінансового моніторингу — виробничо-господарська діяльність підконтрольних суб'єктів;

— предмет банківського нагляду в процесі здійснення фінансового моніторингу — це встановленні фінансовим законодавством показники фінансової діяльності підконтрольних суб'єктів;

— контрольні дії — це операції порівняння показників діяльності підконтрольного суб'єкта з певною нормою, здійснювані контролюючими суб'єктами з метою

Рис. 2. Типи систем банківського нагляду з метою боротьби з відмиванням грошей / фінансуванням тероризму

Джерело: побудовано на основі джерела [6].

Таблиця 2. Переваги та недоліки системи банківського нагляду з метою боротьби з відмиванням грошей / фінансуванням тероризму, що здійснюється банківським наглядовим органом

№ п/п	Переваги системи банківського нагляду	Недоліки системи банківського нагляду
1.	Співробітники наглядових органів не лише відрізняються високою кваліфікацією, але й добре розбираються в оцінці ризиків банків, а також в принципах і процедурах управління ними	Органи банківського нагляду можуть не приділити належної уваги питанням відмивання грошей і фінансування тероризму
2.	Ризики відмивання грошей і фінансування тероризму контролюються разом з іншими ризиками порушення законодавства, за які банківські наглядові органи несуть відповідальність	Органи банківського нагляду можуть не мати у розпорядженні для здійснення фінансового моніторингу достатніх кадрових чи матеріальних ресурсів через пріоритетність пруденційного нагляду
3.	Банківські наглядові органи добре знають, як працюють банки і які продукти і послуги вони пропонують	
4.	Служби банківського нагляду розуміють, що існує різниця між роботою невеликих місцевих і міжнародних банків. Такий міжнародний масштаб відповідальності наглядового органу є вкрай корисним у разі транскордонного банківського нагляду	

Джерело: побудовано на основі джерела [6].

знаходження й блокування відхилень від цих норм. Тобто, кожна зазначити, що контролюючі дії охоплюють весь спектр методів та конкретних заходів впливу контролюючих суб'єктів на підконтрольні.

Окрім даних елементів в системі банківського нагляду в процесі здійснення фінансового моніторингу, на наш погляд, доцільно окремо виділити й підсистему забезпечення функціонування системи в цілому. У загальному вигляді, підсистема забезпечення являє собою сукупність заходів, створення умов, що сприяють нормальному здійсненню банківського нагляду в процесі здійснення фінансового моніторингу. Традиційно у складі забезпечення виділяють організаційне, нормативно-правове та інформаційне забезпечення.

Під організаційним забезпеченням будемо розуміти сукупність контролюючих суб'єктів банківського нагляду в процесі здійснення фінансового моніторингу, впорядкованих певним чином, виходячи із загальної структури банківського нагляду та контролю. Контро-

люючими суб'єктами в системі банківського нагляду в процесі здійснення фінансового моніторингу є різноманітні органи, які виконують певні завдання банківського нагляду в процесі здійснення фінансового моніторингу на стратегічному, тактичному та оперативному рівні. Схематично організаційну структуру системи фінансового контролю нами відображено на рисунку 1.

У сучасних умовах успішна реалізація цілей і завдань банківського нагляду в процесі здійснення фінансового моніторингу значною мірою залежить від ефективного використання інформаційних ресурсів. Під інформаційним забезпеченням банківського нагляду в процесі здійснення фінансового моніторингу будемо розуміти процес створення інформаційних умов функціонування системи банківського нагляду в процесі здійснення фінансового моніторингу, забезпечення необхідною інформацією, включення в систему засобів пошуку, отримання, збереження, нагромадження, передачі, обробки інформації, яка є необхідною в процесі

Рис. 3. Підходи до організації банківського нагляду з питань фінансового моніторингу

фінансового моніторингу. Інформацію, що використовується при банківському нагляді в процесі здійснення фінансового моніторингу можна поділити на зовнішню та внутрішню (зовнішню та внутрішню інформаційне середовище банку як суб'єкта первинного фінансового моніторингу) (табл. 1).

Науковий аналіз систем банківського нагляду з метою боротьби з відмиванням грошей / фінансуванням тероризму, існуючих в сучасній зарубіжній практиці нами виділені три основні моделі (рис. 2).

Банківський нагляд у сфері запобігання та боротьби з відмиванням грошей / фінансуванням тероризму, що здійснюється банківським наглядовим органом, є найпоширенішою організаційною моделлю і має декілька переваг (табл. 2).

Варто відзначити, що більшість наглядових органів мають, зазвичай, досвід контролю за діяльністю фінансових груп. Багато банківських інститутів є частиною великих фінансових організацій таких, як фондові фірми, страхові компанії і інші фінансові установи. Такі організації часто дотримуються єдиної загально-корпоративної політики в сфері дотримання вимог регулюючих органів з метою боротьби з відмиванням грошей / фінансуванням тероризму точно так, як і в інших областях. Даний підхід вимагає глибокого розуміння ризиків, яким піддається організація по усіх напрямках своєї діяльності. Подібний централізований підхід часто має на увазі здатність організації оцінити ризики, пов'язані з певним клієнтом, особливо за наявності негативних чинників. Незважаючи на те, що вищеописані функції носять комплексний характер, органи банківського нагляду досить компетентні, щоб оцінити можливості та недоліки такої системи.

Існує два види підходів до організації банківського нагляду з питань фінансового моніторингу: стандартний і заснований на оцінці існуючих ризиків (рис. 3).

Стандартний підхід представлений в двох варіантах. Перший базується на принципі "для усіх однаково" і полягає в тому, що при перевірці усіх банків країни, незалежно від їх розміру, географічного розташування або характеру діяльності, використовуються одні і ті ж процедури впродовж одного і того ж відрізка часу (зазвичай від одного до трьох років). Другий варіант схожий на перший, проте припускає використання окремих, але схожих процедур для перевірки банків, що мають певний розмір, географічне положення, характер діяльності або інші характеристики. Обидва варіанти прості і універсальні (і можуть комбінуватися).

Підхід, заснований на оцінці існуючих ризиків, полягає в пріоритетному розподілі часу і ресурсів, що витрачаються на перевірку, залежно від існуючих в певному банку ризиків відмивання грошей і фінансування тероризму. Ця оцінка ґрунтується на декількох чинниках таких як географічне положення, пропонувані банківські продукти і послуги, категорія клієнтів або первинне недотримання вимог в області боротьби з відмиванням грошей / фінансуванням тероризму. Основною перевагою такого підходу є той факт, що обмежені ресурси можуть бути ефективно використані, оскільки вони сконцентровані на тих банках, які наглядовий орган визнав найбільш нестійкими.

Виявлення вразливих сторін та вжиття заходів щодо їх нейтралізації є ключовими елементами підходу на основі оцінки ризиків та сприяють контролю над ризиками, пов'язаними з легалізацією кримінальних доходів та фінансуванням тероризму.

Разом з тим, одним із важливих завдань на даному етапі розвитку системи банківського нагляду є розширення застосування підходу на основі оцінки ризиків саме у сфері запобігання та протидії легалізації коштів, отриманих злочинним шляхом.

Підводячи підсумок вищевказаному, зазначимо, що важливе місце в системі банківського нагляду в процесі здійснення фінансового моніторингу займає належна його організація, адже на неї покладено функцію створення надійних умов для здійснення банківського нагляду у процесі здійснення фінансового моніторингу.

Література:

1. Поняття і сутність банківського регулювання та банківського нагляду в Україні [Електронний ресурс] / М. Суржинський // Юридичний журнал. — 2010. — № 8. — Режим доступу: <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=1365>
2. Україномовний розділ відкритої багатомовної мережевої енциклопедії [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://uk.wikipedia.org>
3. FATF Міжнародні стандарти з протидії відмиванню доходів та фінансуванню тероризму і розповсюдженню зброї масового знищення. — 16 лютого 2012 року [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://sdfm.gov.ua/articles.php?cat_id=180&art_id=9871-&lang=uk
4. Ковалев В.В. Анализ хозяйственной деятельности предприятия: учебное пособие / В.В. Ковалев, О.Н. Волкова. — М.: ТК Велби, МИЗд-во Проспект, 2008.
5. Шиян Д.В. Система забезпечення фінансового моніторингу в банку / Д. Шиян // Вісник Національного Університету водного господарства та природокористування. — 2011. — № 8. — С. 223—231.

References:

1. Surzhynskiy, M. (2010), "The concept and nature of banking regulation and supervision in Ukraine" [Online], Yurydychny zhurnal, vol. 8, available at: <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=1365>
2. "Ukrainian-section of an open network of multilingual encyclopedia", available at: <http://uk.wikipedia.org>
3. FATF international standards to combat money laundering and the financing of terrorism and proliferation of weapons of mass destruction), available at: http://sdfm.gov.ua/articles.php?cat_id=180&art_id=9871-&lang=uk (Accessed 16 February 2012).
4. Kovalev, V. V. and Volkova, O. N. (2008), "Analysis of economic activity", M.: TK Velby, MYzd-vo Prospekt, Moscow, Russia.
5. Shyian, D.V. (2011), "Financial monitoring system to ensure the bank", Visnyk Natsional'noho Universytetu vodnoho hospodarstva ta pryrodokorystuvannia, vol. 8, pp. 223—231.

Стаття надійшла до редакції 03.02.2014 р.